
ÖTÜKEN

Ogier Ghislain de Busbecq

TÜRK MEKTUPLARI

Kanunî Sultan Süleyman Zamanına Ait Bir Frenk Sefaretnamesi

Tercüme
HÜSEYİN CAHİT YALÇIN

Notlandırarak Hazırlayan
GÖKTÜRK ÖMER ÇAKIR

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1339
KÜLTÜR SERİSİ: 779

1. Baskı: Remzi Kitabevi 1939

T.C.
KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI
16267

ISBN 978-605-155-723-6

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12
İnternet: www.otuken.com.tr
E-posta: otuken@otuken.com.tr

Editör: Mehmet Çalışkan
Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz
Mektup Başlangıçlarını İçeren Perde Sayfalar: 1595 tarihli Latince Frankfurt baskısından
İç Kapaklardaki Harita: 1664 tarihli Almanca baskıdan
Dizgi-Tertip: Ötüken
Kapak Baskısı: Yeditepe Ofset
Baskı: Mega Basım Yayın San. Ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere İstanbul • Tel: 0212 412 17 00
Sertifika Numarası: 12026
İstanbul- 2018

BUSBECQ: 1522 yılında Belçika'nın Comines (Komen) kasabasında doğan Ogier Ghislain de Busbecq, Avrupa'nın farklı şehirlerinde eğitim aldı ve babası gibi diplomat olarak Habsburg monarşisinin hizmetine girdi. Diplomatlık vazifesi esnasında (1554 – 1562 yılları arasında) birçok defa Kanunî Sultan Süleyman'ın huzuruna gönderildi. Türkiye üzerine kaleme aldığı mektuplarından ilk olarak sadece ikisi, *Itinera Constantinopolitanum et Amasianum ab Augerio Gislenio Busbeqii*… adı altında 1581 yılında Antwerpen'de basıldı. 1592 yılında doğduğu şehri ziyaret etmeye giderken hummaya tutulup 28 Ekim 1592'de öldü.

Biographie Nationale de Belgique, III, Brüksel 1872, s. 180 -191.

HÜSEYİN CAHİT YALÇIN: 1875 yılında Balıkesir'de doğan Hüseyin Cahit, ilk ve orta öğrenimini Serez'de tamamlayıp 1893-1896 yılları arasında Mekteb-i Mülkiye'de okumuş, mezûniyetini tâkiben Maarif Nezâreti'nde beş yıl çeşitli kalemlerde çalıştıktan sonra, 1901 – 1908 yılları arasında Vefâ ve Mercan idâdîlerinde, öğretmenlik ve idârecilik yapmıştır. 1891'de Ahmed Mithat Efendi'nin tesiriyle Nâdide adlı cinâyet romanını yazan, Servet-i Fünûn dergisinde 1897'den itibaren hikâye, roman ve tenkitleri yayınlanan Cahit, II. Meşrûtiyet'le birlikte İttihat ve Terakki'nin saflarında siyâsî mücâdeleye atılmıştır. İttihat ve Terakki'nin merkez-i umûmî üyesi ve geleceğin büyük sözlükçüsü Hüseyin Kâzım Kadri'nin ve Tevfik Fikret'in dâvetiyle Tanin gazetesini çıkarmaya başlamış; Fikret'in birkaç ay sonra, Hüseyin Kâzım Kadri'nin de Serez mutasarrıflığına tâyini dolayısıyla Şubat 1909'da ayrıldığı gazetenin imtiyazı kendisine kalmış ve uzun yazı hayatı boyunca adıyla birlikte anılacak olan bu gazeteyle Türk matbuatında silinmez bir iz bırakmıştır.

Tanin gazetesi, ilk devresinde (1 Ağustos 1908 – 31 Ekim 1918) 3550 sayı neşredilmiş, bu evrede 1914'e kadar Hüseyin Cahit'in yönetiminde kalmıştır. Tabiî bu yayın faaliyeti, bazı kesintilere de uğramıştır: 31 Mart Vak'ası'nda Tanin'in matbaası dağıtılmış ve Hüseyin Cahit, isyancıların Lazkiye mebusu Mehmed Aslan'ı o zannederek öldürmeleri üzerine Selânik'e kaçmak zorunda kalmıştır. Hareket Ordusu'nun şehre girişinden sonra geri dönebilen Hüseyin Cahit, sonraki yıllarda da İttihatçı karşıtı hükûmetlerce kovuşturulmuş, gazetesi kapatılmış ve Kasım 1912'de bu defa Viyana'ya kaçmak zorunda kalarak, ancak Bâbıâlî Baskını

sonrasında geri dönebilmiştir. İlginçtir ki bu defa da İttihat ve Terakki'nin bazı icraatlarını eleştirmekten geri kalmayan Hüseyin Cahit, 1914 Ocak'ında gazeteyi İttihat ve Terakki Fırkası'na devretmek zorunda bırakılmıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda İstanbul'un işgâli üzerine 1919 Haziran'ında Malta'ya sürülen Hüseyin Cahit, 1921 Nisan'ında kurtulup İstanbul'a döndükten sonra Tanin'i tekrar çıkartmaya başlamış, 14 Ekim 1922 – 16 Nisan 1925 arasında 903 sayı olarak neşredilen bu ikinci devrenin ilk 38 sayısı Tanin adına izin alınamadığı için Renin adıyla çıkmıştır. Gazetenin İttihatçıların görüşlerinin temsil organı olması, Mustafa Kemal Paşa'ya muhalefeti ve hilâfet konusundaki farklı kanaatleri dolayısıyla Cahit İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanıp beraat etmiş, Şeyh Said isyânı sonrasında çıkan Takrîr-i Sükûn Kânûnu eliyle tekrar aynı mahkemeye çıkarılmıştır. Gazetenin yeni kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı desteklemesi de rahatsızlık yaratmış, en sonunda Hüseyin Cahit, bir haber dolayısıyla vatana ihânet suçundan Mayıs 1925'te Çorum'a sürgün edilmiştir. Ceza kânûnunda yapılan değişiklikle bir yıl sonra cezâsını tamamlamış sayılan Cahit, Atatürk'ün ölümüne kadar siyaset yapamamış ve hiçbir memuriyete alınmamıştır.

Bu yıllarda Fikir Hareketleri (1933 – 1940) dergisini çıkaran Cahit, İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanlığı döneminde siyâsete dönebilmiş, 1939 – 1954 yılları arasında CHP'nin Çankırı, İstanbul ve Kars milletvekilliklerinde bulunmuştur. Tanin gazetesinin üçüncü devresi de 30 Ağustos 1943 – 14 Kasım 1947 tarihleri arasında 1512 sayı sürmüştür. Bu devrede Tanin, gerek Alman taraftarlığının gerek Sovyet taraftarlığının karşısında olmuş, her iki akıma karşı bir neşriyat sürdürmüştür. Hüseyin Cahit'in 3 Aralık 1945'te, komünizm propagandasıyla ithâm ettiği Tan gazetesine karşı, "Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Bir Vatan Cephesine Lüzum Vardır" başlıklı yazısını neşretmesi ve bu yazıda "Bu memleket, asırlardan beri şimalden gelen hücumlara karşı koydu. Milletin varlığı, bu ızdıraplar ve felâketlerle yoğrulmuştu. Bu defa yine anavatan topraklarından parçalar ve Türk istikbalinin hatimesini teşkil edecek surette Boğazlar'da üsler isteniyor (...) Büyük Vatanperver Namık Kemal'in sesi bugünün parolasıdır: Kalkın Ey... Ehli Vatan!... Mücadele başlıyor. Ve başlamak lazımdır. Çünkü en azgın ve insafsız bir propagandanın Türk vatandaşlarının ruhuna her gün en yıkıcı, yeis verici, ümit kırıcı bir propaganda zehrini dökmesine müsaade edemeyiz. Bir vatan sahibi olmak,

bu vatanın içinde hür ve müstakil yaşamak isteyen her Türk bu propagandaya karşı koymaya mecburdur (…) Bunları susturmak için, cevap hükümete düşmez. Söz, eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır" demesi üzerine, bir gün sonra, tek parti devrinin meşhûr matbuât hâdisesi olan Tan Baskını gerçekleşmiştir. 1948'den sonra Demokrat Parti'ye karşı Ulus gazetesinde çok sert bir muhalefet sürdüren Hüseyin Cahit, yetmiş dokuz yaşında yirmi altı ay mahkûmiyet kararıyla içeri alınmış, basında büyük gürültü kopması üzerine üç buçuk ay sonra serbest bırakılmıştır.

Servet-i Fünûn edebiyatı içinde kalem oynatarak yazı hayatına başlayan Hüseyin Cahit'in gerek polemikçiliği, gerek siyasî kariyeri dolayısıyla edebiyatçı yanı silik kalmıştır. Onun, bir diğer önemli faaliyeti, çeşitli Batı dillerinden edebiyat, tarih, felsefe, eğitim ve sâir konulardaki 26 bin sayfaya ulaşan tercümeleriyle fikir ve edebiyat tarihimize yaptığı katkılardır. Mesela bu çeviriler arasında, umumî Türk tarihçiliğinin klâsik kaynaklarından sayılan, Joseph de Guignes'den, Hunların Türklerin Moğolların ve Daha Sâir Batı Tatarlarının Tarih-i Umûmîsi adıyla çevirip 1923 – 1925 arasında neşrettiği sekiz ciltlik ve Leone Caetani'den İslâm Târihi adıyla çevirip 1924 – 1927 arasında neşrettiği on ciltlik büyük eserler olduğu gibi, Adolf Hitler'den 1940'ta Kavgam adıyla çevirdiği siyasî ve ideolojik hâtırât da yer almaktadır. Ayrıca 1903'te Pierre Loti'nin İzlanda Balıkçısı, 1906'da Leon Marilie'den Hürriyet-i Vicdan, 1924'te Emile Durkheim'dan Din Hayatının İbtidâî Şekilleri, 1936'da Anatole France'tan Allahlar Susamışlardı, 1947'de Arthur Koestler'den Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü adlı kitapları dilimize kazandırmıştır.

Polemikleri ve muhalif kimliğiyle basın tarihimizde önemli bir yer edinen Hüseyin Cahit, ömrü boyunca epey yekûn tutan pek çok alandaki yazı çalışmaları sâyesinde, S. Coşar'dan öğrendiğimize göre, öldüğü zaman karikatürist Necmi Rıza tarafından hâtırâsına ağlayan bir dolma kalem çizimiyle uğurlanmıştır.

Göktürk Ömer Çakır, *Millî ve Manevî Târihimizin Büyük Sîmâları*, Cedit Neşriyat, 2016, s. 297-299'dan iktibas edilmiştir.

pæne videtur Achomates mortem antequam moreretur gustare, orcúmque viuus salutare, nec semel mori voluisse. Ab eius morte restituta Rustano pristini muneris insignia, primúsque inter Visirios locus. De reditu quod scire vis, notum illud; Facilis descensus Auerni. Quii mihi venienti dux fuit, reducem faciet cùm ei visum erit. Interea solitudinem & reliquas molestias, consuetudine librorum, veterum amicorum, solabor; qui quidem hactenus nullo loco mihi defuerunt, fidémq; & assiduitatem quam debent, diu noctúque præstant. Vale, Constantinopoi pridie Idus Iul. CIↃ. IↃ. LV.

AVGERII GISLE-
NII BVSBEQVII
D. LEGATIONIS
TVRCICÆ

Epistola tertia.

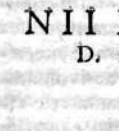

IMIRVM audi
fefellit, domun
misi collegæ m
solus. Sed quæri

fuit. Habes iter meum tam Ama
Constantinopolitanum crasso
quemadmodum, si præsens esses
tem. ad excusationem styli debel
tibi præproperè petenti morem
festinante & vehementer occup
orationis, quam ne meditatus
sus præstare possem, æquum est
quidem in hac mea infantia cõsi
mendacij sibi conscius animus.
iusmodi narrationibus præcipu
Bene vale. Vienna Austriæ Kal
CIↃ. IↃ. LIV.

AVGERII C
NII BVSBE
D. LEGATIO
TVRCICÆ

Epistola secunda.

CEPI literas t
bis te audiuisse d
ciam secunda pro
rùm mirari, quî
passus sim, vt ve
dem locos illos barbarie & ferit
uiserem: scire verò cupere quis
neris processus, quem hic rerun
derim, quomodo acceptus sim,

re, accipias reliqua, donec Viennam rediero, s
tamen vnquam rediero: sin minus hic finem fa
ciam; neque tibi vltrà molestus sim. Vale Con
stantinopoli Calendis Iunij 1560.

AVGERII GISLE-
NII BVSBEQVII
D. LEGATIONIS
TVRCICÆ

Epistola 4. & vltima.

VOD mihi de reditu gratularis
agnosco humanitatem, & vete
rem beneuolentiã tuam. Quòd
reliqua exigis legationis meæ, &
quæ à postremis quas ad te ded

AVGERII GIS-
LENII BVSBEQVII
D. LEGATIONIS
TVRCICÆ

Epistola prima.

VOD tibi discedẽs promiseram,
fore, vt de toto itinere meo Cõ
stantinopolitano certior à me
fieres, in eo fidem liberare volo.
& quidem, ni fallor, liberabo cu-
mulatè. nam, ad iter Constantinopolitanum, ac-
cedet Amasianum, illo haud paulò minus tritum
minusque vulgare. Tu, si qua mihi iucunda eue-
nisse intelliges, tuam partem voluptatis feres,
quòd pro veteri necessitudine nostra nihil ha-
beam quod mihi non sit commune tecũ. sin qua
euenerunt, quod in tanta itineris magnitudine
& difficultate fuit necesse, molestiora, nihil ad te
pertinere iudicabis, quòd ea præterita, quo fue-
runt in experiundo grauiora, eo mihi ipsi nunc
fiant recordanti iucũdiora. Non te fugit cùm es-
sem ex Anglia domum reuersus, à Regis Philip-
pi & Reginæ Marię nuptiis, vbi fueram inter co-
mites Don Petri Lassi. quem honoris causa eò
Romanorum Rex Ferdinandus, dominus meus
clementissimus, legauerat, quemadmodũ idem
Ferdinandus me per litteras ad hoc iter euocarit.
quas cùm Insulis III. Nouembris accepissem;

İÇİNDEKİLER

TÜRK MEKTUPLARI - GİRİŞ (HÜSEYİN CAHİT YALÇIN).....13
BİRİNCİ MEKTUP.....21
İKİNCİ MEKTUP.....111
ÜÇÜNCÜ MEKTUP.....127
DÖRDÜNCÜ MEKTUP.....229
İNDEKS.....303

HAZIRLAYANIN NOTU

Çeviride, Hüseyin Cahit Yalçın'ın diline dokunulmamış, eski kelimeler parantez içinde daha küçük bir puntoyla cümlenin selîkasını bozmayacak şekilde açıklanmış, daha uzun açıklama gerektiren kelimeler dipnotta verilmiştir. Metinde farklı geçen bazı yer isimleri standartlaştırılmış ve bunların, bilhassa aşina olduklarımızın imlasında günümüz yazılışları esas alınmıştır. Cappadocia yerine Kapadokya, Chalcedon yerine Khalkedon, Nicopolis yerine Nikopolis gibi… Bazı yer veya kavim isimleri ise mütercimin o zamanki aktarım şeklini gözetmek adına olduğu gibi bırakılıp günümüzde kullanılan şekilleri dipnotta gösterilmiştir. Hyrkanianlar (Hyrkanialılar) gibi… Dipnotlarda tarafımızdan [ ] içinde yapılan açıklamalar h.n. notuyla mütercimin açıklamalarından ayrılmıştır. Dizin, Hüseyin Cahit Yalçın'a aittir; sadece 1939 baskısındaki sıralama hataları giderilmiştir.

AVGERIO A BVSBECA SACRÆ
ROM. REG. M.TIS CONSILIARIO ET
APVD TVRC. IMP. ORATORI,
MELCHIOR LORCK HOLSATVS. F.
Deo conseruatore & duce.
CONSTANTINOP. SEPT. CALEND. OCTOB.
ANNO 1557.

TÜRK MEKTUPLARI

Kanunî Sultan Süleyman Zamanına Ait Bir Frenk Sefaretnamesi

GİRİŞ

Busbecq adı tarihle meşgul olanlarca pek malûmdur. Gibbon'un,[1] Motley'in,[2] Robertson'un[3] ve sair muharrirlerin eserlerindeki notlarda onun yazılarından alınmış malûmata birçok işaretler vardır. «*Türk Mektupları*»nın on altıncı, on yedinci ve on sekizinci asırlarda basılan birçok tercümeleri[4] eserin ne kadar büyük bir rağbet gördüğü-

---

[1] [1737 - 1794 yılları arasında yaşamış ve 1776 – 1788 yılları arasında neşredilen *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire* adlı eseriyle maruf İngiliz tarihçi. Eser, *Roma İmparatorluğunun Gerileyiş ve Çöküş Tarihi* adıyla Asım Baltacıgil tarafından 3 cilt halinde, Doğu Roma hakkındaki fasıllar da aynı çevirmen tarafından *Bizans I-II* adlarıyla iki cilt halinde çevrilmiştir]. -h.n.

[2] 1814 - 1877 yılları arasında yaşayan Amerikalı yazar John Lothrop Motley'in en önemli iki eseri, *The Rise of the Dutch Republic* ve *The United Netherlands*'tir.

[3] 1721 - 1793 yılları arasında yaşamış İskoç tarihçi. *History of the Reign of the Emperor Charles V* adlı eserinde Busbecq'e atıflar vardır.

[4] [*Mektuplar*'ın, «yaşayan dillere ilk tercümesi Almanca olarak *Vier Sendschreiben der türkischen Bottschaft...* başlığı ile J. Fr. Endters tarafından yapılıp Nürnberg'de 1664'te basılmış, İngilizcesi de *The Four Epistles of A. G. Busbequius Concerning his Embassy into Turkey...* adıyla J. Taylor ve J. Wyat tarafından yayımlanmıştır (London 1694). İkinci İngilizce tercümesi *Travels into Turkey...* başlığı ile J. Robinson ve W. Payne tarafından bastırılmıştır (London 1744). Abbé de Foy'un yaptığı Fransızca tercüme ise *Lettres du Baron de Busbec Ambassadeur de Ferdinand I... auprès de Soliman II...* adıyla yayımlanmıştır (Paris 1748). Notlarla zenginleştirilmiş çok iyi bir İngilizce tercüme 1881'de Londra'da Ch. T. Forster ile F. H. Daniell, Almanca yeni bir tercüme de W. von der Steinen tarafından 1926'da Erlangen'de yayımlanmıştır.» Bkz. Semavi Eyice, «BUSBEKE,

ne şehadet ederler. Fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun en şanlı devresine, Avrupa için âcil bir tehlike vücuda getirdiği günlere ait iyi tasvirleri ihtiva etmesine rağmen, son zamanlarda, binnisbe (nisbeten) ihtimale uğradı. Bu mektuplar gayet tuhaf malûmat ve hoş hikâyelerle doludur. Diplomat, seyyah, lisan âlimi ve eski eser meraklısı olan Busbecq, insan bilgisinin hangi sahasına dokunsa oraya bir hizmet ifa edebilecek mütenevvi (çeşitli) kabiliyetli adamlardan biridir. Klâsik muharrirler hakkındaki vukufu, eski el yazma eserleri toplamaktaki gayretleri, eski eserlere, mahkûkata (yazıtlara) ve paralara merakı ile ilim âleminin alâkasını celbe lâyıktır. Küçük Asya'nın Türkler tarafından işgalinden sonra onun bazı taraflarına ayak atmış ilk Avrupalı odur. En meşhur bir Latin tarihi mahkûkatını ilk kopya eden odur. Buna *Monumentum Ancyranum* [Ankara âbidesi] adını verirler. Viyana'ya 240 kadar klasik el yazması eser getirdi. İmparatorun meskûkât (sikke) koleksiyonunu zenginleştirdi. Garbî Avrupa'ya ilk defa olarak leylâkı ve lâleyi getirmek suretiyle de meşhur olmaya hak kazanmıştı. Crim-Gothic lehçesini muhafazası lisan tarihine büyük bir hizmettir. Türk mektupları bize zarif bir şahsiyet haber veriyor. Nükteli mizacıyla bir kibar adam; hayatı açık dahiyane tetkik ve müşahede eden bir insan.

Ogier Chiselin Busbecq 1522'de doğmuştur. Busbecq sinyoru Geroge Ghiselin'in tabiî evlâdıdır. Garbî Flander'de, Lys sağ sahilinde Comine'de dünyaya geldi. Busbecq köyü aynı nehrin sol kıyısında, yakın bir mesafededir. Şimdi burada Fransa'nın Nord departmanı bulunuyor. 1530'da, o zamanın usulü veçhile Charles V kendisine eski bir ailenin ferdi sıfatıyla meşruiyet fermanını verdi.

Ootgeer Giselijn van», *DİA*, c. 6, 1992, s. 466-467. Hüseyin Cahit Yalçın'ın elinizdeki tercümesi, eserin ilk Türkçe tercümesidir]. -h.n.

Artık o ailenin ismini taşımak hakkını kazandı. Bu ailenin tarihi maziye doğru yirmi asır kadar çıkar.

Türk Mektupları'nı okuyanlardan hiç kimse kendisinin gayet iyi klâsik bir terbiye almış olduğunu inkâr edemez. İptida, Louvain'deki üniversiteye talebe yazıldı. Sonra, zamanın âdeti veçhile, iptida Paris'e, oradan Venedik'e gitti. Venedik'te Erasmus'un dostu olan ve onunla mektuplaşan Johannes Baptista Egnatius'un talebesi oldu. Yakın Şark'ta seyahat ettiği zaman klâsik lisan ve eski tarih hakkında iktisap ettiği o şaşılacak vukuf çok işine yarayacaktı.

Busbecq'in resmî hayata ilk girişi 1554 tarihinde vukua geldi. O tarihte, İmparator Ferdinand tarafından İngiltere'ye gönderilen hususî bir sefaret heyetine dahildi. Bu heyet Kraliçe Mary'nin Winchester Kilisesi'nde İspanya kralı II. Philip ile evlenmesinde hazır bulunacaktı. Esef olunacak şeydir ki Busbecq bu seyahati hakkında bize hiçbir hatıra bırakmadı. Mektuplarında yalnız istidraden bundan bahsediyor. Flander'e döner dönmez, Viyana'ya gelmesi için müstacel (acil) bir emir aldı. Kendisine imparator tarafından İstanbul sefareti gibi mühim bir vazife verildi.

Kanunî Süleyman 1520 tarihinden beri Osmanlı tahtında bulunuyordu. O devrin en göze çarpan şahsiyetleri arasında idi. On altıncı asır birçok mühim hükümdarlar yetiştirmiştir: Charles V, François I, Elizabeth. Süleyman bunlara tam lâyık bir arkadaştı. Türk tarihinde, Süleyman ihtimal ki, en mümtaz bir isimdir. Tabiat kendisine en yüksek fikrî ve ahlâkî mevhibeler (bağışlar) vermiştir. Şahsî cesareti, askerî dehâsı, kalbindeki adalet hissi ve cesur bir düşmana karşı basiretli hareketi, kendi dinine sadakati ve başka dinlere karşı müsaadekârlığı, ihtişamı ve ulûvvücenabı (yüceliği) kendisine tebaasının sadakati ve düşmanlarının hürmetini celp etmişti. Saltanat devri Türk nüfuz ve kudretinin en büyük yayılmasına şahit oldu. Tarihte ancak yüz sene evvel meydana çıkmış olan Osman ocağının ahfa-

dı Bağdat'tan Atlantik'e, Mekke'den âdeta Viyana surlarına kadar uzanan şevketli bir imparatorluğun sahibi idiler. Bu hareketin esaslarını göstermek bizim maksadımız haricindedir. Babası zalim ve menfur Selim'e yirmi yaşında halef oldu. Tahta çıkışını Belgrad'ı zaptetmek suretiyle cihana ilân etti. Belgrad, seleflerinin en büyüğünün, Fatih Mehmet'in hücumlarına muzafferane mukavemet göstermişti. Bu suretle Türkiye'ye zengin Macaristan ovalarını açtı. 1522'de, St. John şövalyelerinin kahramanane müdafaalarından sonra Rodos'un zaptı Süleyman'ın askerî şan ve şerefini itmam etti. Mert bir düşmana karşı gösterdiği alicenabane (yüce ruhlu) muamele ise kendisine Avrupa'nın hayranlığını kazandırdı. 1526'da, şimale doğru büyük bir ordu getirerek o menhus (uğursuz) Mohaç Muharebesi'nde Louis II'yi mağlup etti. Bunun neticesinde Macaristan takriben yüz elli sene kadar bir Türk vilâyeti haline girdi. Budin, bir Türk ileri mevzii olmuştu. Viyana'nın aynı akıbetten kurtulması son derece yüksek bir azim (gayret) ve mukavemet sayesindedir. Üç sene sonra Süleyman tekrar hücuma geçti. Fakat, bu defa karşısında Charles V gibi kendine lâyık bir düşman bulunuyordu. Sultan açık yerleri tahriple iktifa mecburiyetinde kaldı. 1533'te İstanbul'da Türkiye'ye gayet müsait ahkâmı ihtiva eden bir sulh akdolundu. Fakat muhasamat (düşmanlık) yeniden başladı ve senelerce sürdü. Nihayet, 1547'de Charles V ile Ferdinand sulha talip olmak zaruretini duydular. Beş senelik bir mütareke bahşedildi. 1551'de Ferdinand düşüncesizce, ahdini bozdu, Transilvanya'yı istilâ etti. Bunun üzerine, Sultan, imparatorun sefiri olan Malvezzi'yi tutturarak hapse attı. Sefir iki sene hapiste kaldı. Oradan çıktığı zaman artık bir ölü halinde idi.

İşte Malvezzi'ye halef olmak üzeredir ki 1554'te Busbecq İstanbul'a gönderildi. Vazifesi Türklerin Macaristan'a akın etmelerine diplomasi yoluyla mâni olmaktan ibaretti.

O tarihte Macaristan fiilî surette Türklerin keyfine maruz bir halde idi. Bundan başka, yeni sefir, her şeyden evvel, vakit kazanacak ve imparatorluğa yeni bir gayret sarfına hazırlanmak için nefes almaya vakit temin edecekti. Busbecq, efendisinin gösterdiği itimada bol bol liyakatini ispat etti. Türk karakterini çarçabuk anlayıp sevmesi, açık müzakereleri tercih etmesi, şahsî cesareti ve bilhassa hiç yorulmaz sabrı sayesinde çok iş görmeye muvaffak oldu.

Vazifesini ne suretle ifa ettiğini tamamen hikâye eyleyen dört Türk Mektupları Nicholas Michault'ya hitaben yazılmışlardır. Bu zat Busbecq'in İtalya'da tahsil arkadaşı idi. Sonra Portekiz sarayına imparator tarafından sefir gönderilmişti. Bu mektuplar basılmak için yazılmamışlardı. Busbecq arada üslûbunun kusurlarından dolayı affını rica ederse de Latinceyi kolaylıkla yazar. Yazısı klasik muharrirlerden cümleler ve onlara imalarla doludur. Eski muharrirler içinde en çok sevdiklerinin ihtiyar Pliny[5] ile Tacitus[6] olduğu görünüyor. Busbecq'in bir vaziyeti birkaç kelime içinde hulâsa edebilmesine (özetleyebilmesine) bakarak Tacitus'un nüfuzu altında kaldığına hükmedebiliriz. Meselâ, o zaman yeni bir vak'a olmak üzere, Meksika'nın ve Peru'nun fethinden bahsederken, Tacitus'un uslûbuyla şu hükmü veriyor: *pietas obtenditur, aurcem quaeritur* (din bahane, hedef altın).

Busbecq 1562 sonbaharında, artık kat'î bir diplomat şöhretiyle, Türkiye'den döndü. Epeyce uzun bir zaman sonra tekrar bir memuriyet aldı. İspanya kralı Philip İspanya İnfanta'ı[7] ile Maximilian'ın oğlu arasında bir izdi-

[5] [Gaius Plinius Secundus, Yaşlı Plinius; MS. 23 – 79 yılları arasında yaşayan ve *Historia Naturalis* (*Doğa Tarihi*) adlı eseriyle tanınan ansiklopedist]. -h.n.

[6] [Cornelius Tacitus, MS. 26 – 120 yılları arasında yaşayan ve *Historia, Annales, Germania* gibi eserleriyle maruf tarihçi]. -h.n.

[7] [İspanya ve Portekiz'de tahta çıkacak kız çocuklarına verilen sıfat]. -h.n.

vaç akdedilebileceğini Maximilian'a teklif etmişti. Fakat genç arşidük Rodolph ile Ernest'in tahsil için İspanya'ya gönderilmelerini şart koymuştu. İşte Busbecq'e bu genç şehzadelere İspanya'ya refakat etmek vazifesi verilmişti. Avdetinde Maximilian kendisine asalet payesi tevcih etti ve sonra dört küçük oğluna mürebbi tayin etti. Fakat onu daha mühim bir memuriyet bekliyordu. 1570'te Arşidüşes Isabella Fransa Kralı Charles IX'a varıyordu. Busbecq onunla birlikte bir nevi kâhya sıfatıyla gönderildi. Sonra Viyana'ya döndü. Charles IX öldüğü zaman, dul kalan kraliçeyi geri getirmek üzere tekrar Paris'e gitti. Sonra 1574'ten 1592 tarihine kadar, Fransa payitahtında kaldı, kraliçenin işleriyle meşgul oldu ve tahsisatını tahsil etti. Aynı zamanda, Paris'te gayriresmî bir müşahit sıfatıyla çalıştı. Maximilian'a ve halefi Rudolph'a yazdığı mektuplar Fransa tarihinin en mühim bir devresinde Fransız işlerine dair gayet alâkaya değer malûmat ile doludur.

Ecnebi memleketlerde geçen hayatı esnasında Busbecq'in zihninde sık sık Lys'teki evinin hayali geçmiş olacaktır. Busbecq şatosunu tamir ettirmişti. Hiç şüphe yok ki son senelerini, orada geçirmek ümidinde idi. Fakat kader başka türlü irade etmişti. 1592'de, yetmiş bir yaşında iken, imparatordan müsaade alarak evini ziyarete gitti. Normandiya'da oturduğu sırada, kendisini de, eşyasını da karşı karargâha mensup askerler Cailly'de yakaladılar. Bunlar Rouen valisinin emriyle hareket ettiklerini iddia ediyorlardı. Gayet cesur olan Busbecq şiddetle protesto etti. Sefirlerin imtiyazından müstefit olmak iddiasında bulundu. Kendisine tecavüz için emir verilmiş olabilmesini kabul etmedi. Protestosu o kadar müessir oldu ki haydutlar eşyasını geri verdiler ve Cailly'ye kadar ona refakat ettiler. Rouen valisi işi haber alınca hemen tarziye vermeye koştu, mütecavizlerin cezaya çarptırılacaklarını vaat etti. Fakat Busbecq mütecavizlerden intikam almaktansa Allah'tan